

РОЗДІЛ І. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.1.1>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ LAW&ECONOMICS

Богдан О.В.,

кандидат юридичних наук,

доцентка кафедри теорії та історії права та держави

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Богдан О.В. Методологічні виміри Law&Economics.

У статті розглядаються методологічні виміри підходу Law&Economics як міждисциплінарної дослідницької програми, що поєднує інструменти економіки та юриспруденції. Актуальність дослідження зумовлена різноманітністю методологічних характеристик Law&Economics як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі потребою вироблення спільної методологічної мови між правом і економікою в умовах глобалізації та трансформації правових інститутів. Метою дослідження є аналіз методологічної природи, сутності та варіативності Law&Economics, виокремлення методологічних рівнів використання цього підходу. Методологічна сутність Law&Economics полягає у трактуванні права як інституційного механізму формування стимулів і впливу на поведінку суб'єктів, що відкриває можливість оцінювати правове регулювання за критеріями ефективності та суспільного добробуту. Методологічна природа підходу визначається поєднанням позитивного (описово-прогностичного) та нормативного (прескриптивного) аналізу з використанням інструментів мікроекономіки, теорії раціонального вибору, теорії ігор, теорії публічного вибору та інструментів інституційної економіки, з урахуванням знань з поведінкової економіки. Варіативність Law&Economics розкривається через його багаторівневність: як метод аналізу норм, міждисциплінарний науковий підхід, дослідницька програма (за І. Лакатомом), інтелектуальний рух і як парадигма мислення, яка задає нові рамки для правової науки. Наукова новизна полягає в систематизації методологічних рівнів Law&Economics та окресленні їх критеріїв. Практичне значення дослідження проявляється у розумінні можливостей та особливостей Law&Economics та перспектив його використання для удосконалення правотворення, правозастосування, юридичної освіти, особливо в умовах участі України в євроінтеграційних процесах. Перспективним завданням є формування внутрішньо узгодженої концептуальної системи Law&Economics для застосування в українському правовому дискурсі, що дозволить інтегрувати вітчизняні дослідження у світовий науковий контекст та підвищити розуміння ефективності права в сучасних соціально-економічних умовах.

Ключові слова: Law&Economics (L&E), методологія, міждисциплінарність, ефективність права.

Bogdan O.V. Methodological dimensions of Law&Economics.

The article examines the methodological dimensions of the Law&Economics approach as an interdisciplinary research program that combines the tools of economics and jurisprudence. The relevance of the study is determined by the need to develop a common methodological language between law and economics in the context of digitalization, globalization, and the transformation of legal institutions. The purpose of the research is to analyze the methodological nature, essence, and variability of Law&Economics, with a focus on identifying its methodological levels. The methodological essence of Law&Economics lies in interpreting law as an institutional mechanism for shaping incentives and influencing the behavior of actors, which makes it possible to assess legal regulation in terms of efficiency and social welfare. The methodological nature of the approach is defined by the combination of positive (descriptive and predictive) and normative (prescriptive) analysis, using the tools of microeconomics, rational choice theory, game theory, public choice, and institutional economics, while also incorporating insights from behavioral economics. The variability of Law&Economics is revealed through its multi-level character: it functions as a method of analyzing legal norms, as an interdisciplinary scientific approach, as a research program (in the sense of I. Lakatos), as an intellectual movement, and as a paradigm of thought that provides new frameworks for legal science. The scientific novelty of the study

lies in the systematization of the methodological levels of Law&Economics and the identification of their criteria. The practical significance is manifested in understanding the potential and particularities of Law&Economics and its use for improving law-making, law enforcement, and legal education, especially in the context of Ukraine's European integration. A promising task is the development of a conceptually coherent system for applying Law&Economics in the Ukrainian legal discourse, which would allow for the integration of domestic research into the global scientific context and enhance the understanding of the efficiency of law in contemporary socio-economic conditions.

Key words: Law&Economics (L&E), methodology, interdisciplinarity, legal efficiency.

Постановка проблеми. Формування міждисциплінарної дослідницької програми Law&Economics (далі – L&E), пошук спільної методологічної мови та прагнення до порозуміння між правом та економікою є необхідним кроком для української правової науки. Упродовж останніх років спостерігається посилення інтересу до цього підходу серед українських дослідників у сфері права. Це є частиною ширшої тенденції оновлення методологічних засад правознавства у відповідь на виклики цифровізації, глобалізації, перебудови економіки та трансформації правових інститутів. L&E пропонує не лише аналітичний інструментарій, а й цілісну дослідницьку програму, яка дозволяє по-новому осмислити функції права, його зв'язок із суспільним добробутом, ефективністю, інституційною стабільністю. Водночас у процесі адаптації L&E до українського наукового і практичного середовища виявляється проблема методологічної невизначеності, яка ускладнює внутрішньонауковий діалог і перешкоджає ефективній міжнародній комунікації.

Як зазначає Е. Зальцбергер, перевагою економічної методології в застосуванні до правових питань є те, що вона легко перетинає географічні кордони та різні правові системи і культури. Використовуючи доктринальний аналіз, науковець зазвичай прив'язаний до своєї правової системи або правової сім'ї; економічний аналіз є більш відстороненим від специфіки національного законодавства, а отже, дозволяє легше імпортувати та експортувати ідеї та вести справжню глобальну дискусію з різних правових питань. Це значна перевага в європейському контексті, де дослідники з різних правових систем і культур обговорюють законодавство ЄС, проблему гармонізації або намагаються зрозуміти право один одного [1].

І. Маккай, вивчаючи значення L&E для континентальної системи права, вважає, що цей напрям має два виміри – як метод, що застосовується в сфері права, та як підхід, що особливо цікавий для континентальної системи права. L&E – це метод розуміння права через його соціальний ефект. Цей метод формується за допомогою концепцій і теорій, запозичених з економічної науки, та застосовується до всіх галузей права. Використання такого підходу допомагає зрозуміти, на чому базується право, та пропонує інструменти для створення правових норм, необхідних для того, щоб упоратися з новими обставинами. В контексті економічної теорії оцінюються правові норми, виходячи з очікуваних соціальних наслідків, а не за принципом їх законності чи справедливості. І. Маккай зазначає, що у літературі виділяють три варіанти застосування цього методу: для демонстрації наслідків зміни норм права, для відслідковування логіки існуючих норм та для визначення необхідності створення нових норм і оцінки їхньої розумності й доцільності [2, с. 6-7].

Проблема полягає в різноманітності методологічних характеристик L&E як у вітчизняному, так і в зарубіжному науковому дискурсі. Це стосується методологічної ідентичності підходу, а також використання різної термінології [3], яка ускладнює узгодження позицій і створює підґрунтя для суперечливих трактувань.

Мета дослідження. Завданням цього дослідження є проаналізувати методологічну природу, сутність та варіативність L&E, виокремивши методологічні рівні його використання.

Стан опрацювання проблематики. У сучасній українській правовій літературі недостатньо приділено уваги питанню методологічної природи L&E. Д. Вовк та Є. Єфіменко зазначають, що роботи про співвідношення права й економіки ґрунтуються на різних теоретичних і методологічних посилках, які часто суперечать одна одній [4]. О. Гаврилук зазначає, що розвиток напряму одночасно юристами й економістами призвів не до створення «гібридної» методологічної платформи, а до фактичної диференціації двох окремих платформ – економічної та юридичної. Перша будується на економічній методології з інтеграцією юридичних елементів, друга – на юридичній методології, модифікованій економічними інструментами. Дослідниця зазначає, що у цьому контексті формується «юридико-економічний аналіз права», що має юридичну основу, але збагачується економічними методами [5, с. 133–142]. Відмінну точку зору пропонує О. Скакун, яка наголошує на можливості концептуального прирощення знань при поєднанні теоретико-методологічних підходів економічної теорії з правовими дослідженнями. Вона підкреслює, що теорія держави і права має збагатити власну методологію за рахунок ідей, парадигм і принципів економічної науки [6, с. 7, 10].

Виклад основного матеріалу. Сутність Law and Economics (L&E) полягає у застосуванні економічних методів для аналізу права з метою виявлення його ефективності та впливу на поведінку суб'єктів. У класичному варіанті, запропонованому Г. Калабрезі та Р. Познером, L&E розглядає право як систему правил, що формує стимули і впливає на розподіл ресурсів у суспільстві [7; 8]. Основним методологічним підґрунтям цього підходу є теорія раціонального вибору, яка передбачає, що індивіди діють, максимізуючи власну корисність. У цьому сенсі право постає не лише як нормативна, а й як економічна категорія, здатна змінювати вартість імовірних дій через систему санкцій та заохочень [9].

У зарубіжній літературі ще з середини XX століття здійснювалися спроби відшукати єдину методологію всередині L&E. Х. Керкместер зазначає, що хоча суперечки щодо визначення об'єкта й методу не зникли, було знайдено певний консенсус: право і економіка визначаються за методом, а не за об'єктом. За Г. Беккером цим методом є підхід раціонального вибору. Це свідчить, що економіку як дисципліну доцільно визначати не предметом, а методом [10, с. 383]. Г.Де Гест описує використання методологічних елементів різних шкіл у рамках L&E як «інтегровану парадигму», тоді як домінуючий підхід він називає «мейнстрімним» [11].

Методологічна природа L&E полягає у поєднанні правових і економічних інструментів для комплексного аналізу соціальної реальності. Вихідною передумовою цього підходу є розуміння права не лише як нормативної системи, а й як інституційної структури, що формує стимули та впливає на економічну поведінку суб'єктів. L&E спирається на методи мікроекономіки, зокрема теорію раціонального вибору та концепцію максимізації корисності та інші інструменти економічної науки, що дозволяє пояснювати наслідки правових норм у кількісно вимірюваних категоріях.

З методологічного погляду методологія L&E поєднує позитивний та нормативний рівні аналізу. На першому рівні людський вибір розглядається з економічної точки зору, виходячи з припущення про раціональність індивідів. На другому – цілі, приписувані правовій системі, пов'язуються з подоланням ринкових провалів. Правові норми аналізуються як інструменти для виправлення ринкових недосконалостей і зменшення їхніх негативних наслідків [12]. Методологічна унікальність L&E полягає у поєднанні позитивного (descriptive) та нормативного (prescriptive) підходів. Це розрізнення є не лише епістемологічним, але й практичним, адже воно дозволяє відокремити емпіричне пояснення поведінки суб'єктів від суджень про те, яким має бути регулювання [13, с. 384-385].

L&E бере свій початок з економічної науки, але не зводиться до прямого перенесення економіки на право. Класична економічна теорія, аналізуючи суспільні явища, традиційно розділяє позитивний і нормативний рівні. Прикладом є дослідження Г. Беккера 1968 року, де злочинність інтерпретується як раціональний вибір, чутливий до суворості санкцій [14]. Це пояснення не торкається питання легітимності покарання, що відноситься до сфери юриспруденції. У L&E такий поділ відсутній, оскільки право завжди містить нормативний вимір. Тому позитивний аналіз права поєднується з нормативними рекомендаціями, що базуються на критеріях ефективності та суспільного добробуту.

Класичні економічні моделі не враховували недосконалостей ринку, тоді як L&E розглядає право як інструмент для їх корекції. Законодавство вважається ефективним тоді, коли воно усуває зовнішні ефекти, асиметрію інформації там, де ринок самостійно не забезпечує ефективного результату. Таким чином, L&E зосереджується на ситуаціях ринкових провалів і допомагає знаходити правові механізми для їх подолання.

Водночас критики наголошують, що позитивні економічні моделі занадто спрощують складність правових явищ, зосереджуючись лише на тих аспектах, які піддаються кількісному виміру. Тому економічний підхід у чистому вигляді є неповним. L&E у сучасній формі визнає цю обмеженість і інтегрує ціннісні виміри – справедливість, рівність, традиції. У такий спосіб цей підхід не претендує на витіснення традиційного правового аналізу, а лише доповнює його, створюючи синтетичну картину.

Подальший розвиток L&E відзначається інтеграцією результатів поведінкової економіки. На противагу класичній моделі "Homo economicus", поведінкова L&E враховує психологічні та когнітивні відхилення у поведінці людей. Це дозволяє коригувати правові норми з урахуванням систематичних помилок у поведінці суб'єктів і наближати моделі до реальності.

На методологічному рівні підходу L&E дотримується прагматичної та еклектичної методології, спираючись на елементи різних економічних теорій у межах інтегрованої парадигми. Доеднується мікроекономічна теорія, теорія ігор, теорія публічного вибору, інституційна економіка, теорія агентських відносин тощо. Така багатокомпонентна структура робить підхід L&E гнучким і придатним до адаптації в різних правових системах. L&E відрізняється від традиційного правознавства функціональним підходом: дослідник цікавиться не лише тим, яка норма діє, а й тим, які наслідки

вона має з економічної точки зору. Це дозволяє переосмислювати інститути (сукупність формальних і неформальних правил) як змінні у моделях соціального вибору та управління ресурсами.

У методологічному аспекті L&E важливе місце займає рівень програми, руху та парадигми. Парадигма, за Т. Куном, означає домінуючий світоглядний фрейм, який визначає постановку і вирішення проблем. Для L&E нею є ідея раціонального вибору. Науковий рух уособлює спільноту дослідників, що сформувалася довкола Чиказької школи та поширилася на університети США, Європи, Латинської Америки, Ізраїлю, Японії, а останнім часом і Центрально-Східної Європи. Дослідницька програма L&E, спираючись на ідеї І. Лакатоша, складається з «твердого ядра» – раціональності та ефективності – і «захисного поясу» змінних гіпотез, які адаптуються до нових сфер права. Таким чином, L&E функціонує одночасно як парадигма мислення, глобальний рух і наукова програма, що ще раз підкреслює його багатофункціональну природу.

Е. Зальцбергер підкреслює, що юридичні дослідження та методологія, які застосовуються для аналізу та оцінки права, нині здійснюються в рамках парадигмального мислення. Посилаючись на Т. Куна, вона пояснює, що наука розвивається не лінійно, а через зміни парадигм, які встановлюють нові рамки досліджень. У сфері права і соціальних наук можливе паралельне існування кількох парадигм, проте нині L&E розглядається як домінуюча парадигма юридичних досліджень [15].

Критичне застереження висловлює Р. Познер, який, спостерігаючи піднесення і занепад першої хвилі економічного аналізу права, закликає уникати надмірного ускладнення методології. На його думку, надмірна різноманітність підходів і методів може призвести до втрати довіри наукової спільноти. Він наполягає на необхідності збереження зрозумілого і прямого методу застосування економічного аналізу до права, здатного давати достовірні результати і допомагати як у правотворчості, так і у правозастосуванні [16, с. 60].

Наприкінці XX століття L&E перетворилося на стійкий інтелектуальний рух і парадигму, яка вплинула на юридичну освіту, наукові дослідження і судову практику. Воно вийшло за межі США і стало частиною глобального наукового простору. Попри критику за редукціонізм, абстрактність і недостатню увагу до моральної легітимності, L&E демонструє здатність до еволюції та інтеграції нових дисциплін, що підтверджує його життєздатність.

Отже, варіативність L&E проявляється у методологічній багаторівневості. По-перше, L&E функціонує як метод аналізу, що застосовується до конкретних норм і правових ситуацій. По-друге, він постає як міждисциплінарний науковий підхід, що об'єднує інструменти права й економіки. По-третє, L&E можна розглядати як дослідницьку програму в сенсі І. Лакатоша, яка розвивається завдяки внутрішній логіці наукових проблем і практичних викликів. По-четверте, цей підхід набув ознак інтелектуального руху, що сформував власну академічну традицію, об'єднану журналами, асоціаціями та університетськими школами. І по-п'яте, L&E розглядається як парадигма мислення, що пропонує альтернативне бачення права крізь призму економічної раціональності та ефективності.

У сучасному науково-практичному дискурсі відбувається перехід від неklasичних моделей до інтегрованих підходів, що враховують інституційні обмеження, когнітивні упередження й соціальні норми. Ця адаптивність дозволяє розглядати L&E як життєздатну методологічну парадигму, навіть попри її критику. В умовах євроінтеграції України та гармонізації правової політики у сфері економіки та права, в українській юриспруденції виникає потреба у осмисленні методології L&E. Невизначеність у її розумінні унеможливорює ефективне формування державної політики та обґрунтоване правотворення та правозастосування.

Висновки. Питання методології L&E продовжує бути актуальним, оскільки цей підхід має складну природу та займає різні методологічні рівні.

Сутність методології L&E полягає у прагненні поєднати правовий і економічний дискурси з метою оцінки права не лише як нормативної системи, а й як інституційного механізму, здатного формувати стимули та впливати на соціально-економічну поведінку суб'єктів. Цей підхід дозволяє аналізувати право з точки зору ефективності та суспільного добробуту, що виходить за межі традиційного правового аналізу.

Методологічна природа L&E визначається міждисциплінарністю та використанням методів економічної науки, передусім теорії раціонального вибору та концепцій ефективності. Особливість L&E полягає у поєднанні позитивного рівня аналізу, спрямованого на пояснення та прогнозування поведінки, із нормативним рівнем, що пропонує рекомендації для вдосконалення правового регулювання.

Варіативність L&E проявляється у багаторівневій структурі: він виступає як метод аналізу конкретних норм, як міждисциплінарний підхід, як дослідницька програма, як інтелектуальний рух і як парадигма мислення, що формує нові рамки для правової науки.

З огляду на це, L&E доцільно розглядати не як альтернативу традиційній правовій методології, а як її продуктивне доповнення. Його подальший розвиток в українській науці має бути пов'язаний

із удосконаленням методологічної визначеності, пошуком спільної мови для інтеграції юридичних та економічних підходів і виробленням цілісної дослідницької програми, здатної адекватно відповісти на виклики глобальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Salzberger E. Law and Economics in the 21st Century. *Internationalisierung des Rechts und seine ökonomische Analyse*. Eds.: Eger T., Bigus J., Ott C., von Wangenheim G. Gabler. 2008. P. 23–36. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-8350-5582-7_2.
2. MacKaay E. Law and Economics for Civil Law Systems. Edward Elgar Publishing, 2013. 520 p.
3. Богдан О. Law and Economics в українському контексті: міждисциплінарна парадигма та концептуальна невизначеність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 12–14. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/1>.
4. Вовк Д.О., Єфіменко І.А. Економіка і право: проблеми розуміння співвідношення. *Вісник національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, 2011, № 5. С. 135–146.
5. Гаврилюк О. «Економічний аналіз права» та «юрекономіка» (сутнісні, семантичні та методологічні аспекти). *Форум права*. 2024. С. 133–142. URL: https://forumprava.pp.ua/files/133-146-2024-3-FP-Gavryliuk_14.pdf.
6. Скаун О. Паритет права та економіки: міждисциплінарний підхід. *Юридичний вісник*, 2013, № 3: С. 6–17.
7. Calabresi G. The cost of accidents: a legal and economic analysis. Yale University Press, 2008. 350 p.
8. Posner R. Economic approach to law. *Tex. L. Rev.*, 1974, № 53: P. 757.
9. Cooter R., Ulen T. Law and economics. Berkeley Law Books. 1988. 570 p.
10. Kerkmeester H. Methodology: General. *Encyclopedia of Law and Economics* Eds. Bouckaert B., De Geest G. 2000. Vol. I. Edward Elgar., P. 383
11. De Geest G. The debate on the scientific status of Law&Economics. *European Economic Review*, 1996. 40(3-5), P. 999–1006. URL: [doi:10.1016/0014-2921\(95\)00108-5](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00108-5).
12. Paccès A.M., Visscher L.T. Methodology of Law and Economics. *Law and Method. Interdisciplinary research into Law*. Eds. Bart van Klink and Sanne Taekema. *Series Politika*. 2011, № 4. P. 85–107.
13. Ogus A. What legal scholars can learn from law and economics. *Chi.-Kent L. Rev.*, 2004, № 79. P. 383–385.
14. Becker G.S. Crime and punishment: An economic approach. *Journal of political economy*, 1968, № 76.2. P. 169–217.
15. Salzberger E.M. The Economic Analysis of Law: The Dominant Methodology for Legal Research?!. *University of Haifa Faculty of Law Legal Studies Research Paper*, 2007, № 104438. P. 207–236.
16. Posner R. The Future of Law and Economics: A Comment on Ellickson. *Chicago-Kent Law Review*. 1989. Vol. 65. P. 60.